

Nr 256.

Av herr **Dahl, Adolf**, och herr **Bissmark**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av det högre skolväsendet m. m.

Såsom *grundläggande synpunkt* för det reformförslag, som Kungl. Maj:ts proposition n:r 116 angående omorganisation av det högre skolväsendet innebär, framhålles i propositionen sid. 23 »kravet, att på varje ort i landet, där stat eller kommun funnit sig böra eller i en framtid finner sig böra upprätta eller understödja läroanstalter för en högre teoretisk skolundervisning, möjlighet skall beredas den ungdom, som fullständigt genomgått obligatorisk folkskola, att i *omedelbar* anslutning till de i folkskolan förvärvade kunskaperna fortsätta sina studier».

Detta krav tänkes förverkligat på följande sätt.

De allmänna läroverk, som på realskolestadiet ha endast enkla avdelningar, skola helt anknyta till folkskolans sjätte klass. Vid de läroverk, som å realskolestadiet omfatta två eller flera genomgående parallellavdelningar, skall i regel anknytning anordnas till såväl folkskolans sjätte som dess tredje klass; avvikelser från sistnämnda regel förekommer i vissa läroverksstäder, där nu kommunal mellanskola finnes inrättad och där alltså bottenskolekravet redan är i viss utsträckning förverkligat inom respektive samhällens skolorganisation. Därjämte föreslås anordnande vid ett mindre antal läroverk av ett lyceum eller en lycceilinje, byggande direkt på folkskolans sjätte klass.

Den föreslagna organisationen innebär med avseende på den högre skolans anknytning till folkskolan den förändringen, att många av de nuvarande sexklassiga realskolorna delvis eller helt ombildas till fyraklassiga realskolor av den kommunala mellanskolans typ, medan ingen enda fyraklassig realskola (kommunal mellanskola) ombildas till sexklassig. De nya läroanstalter, som upprättas, tänkas byggda på sexårig grundskola. Vad propositionen föreslår är alltså icke ett undantagslöst genomförande av den sexåriga bottenskolan men ett mycket stort steg i den riktningen på bekostnad av redan nu förefintliga och behövliga linjer, som bygga på den 3-åriga grundskolan. Det begäres icke en omedelbar generell omläggning av vårt högre undervisningsväsen efter de linjer som skolkommissionen utstakat, men en »varsam, successiv anpassning av den nuvarande ordningen efter de ändrade krav, som tidsförhållandena uppställa» (Prop. s. 22). Därjämte påyrkas, oberoende av den organisatoriska

omdaningen, en djupgående omläggning av det inre arbetet inom den högre skolan.

Den sexåriga realskolan, på vars bekostnad de nya linjerna skulle upprättas och som i mycket beskuren omfattning skulle komma att ingå i den nya organisationen, är en väl känd skolform, som har visat sig med pedagogiskt riktiga metoder kunna i lugn arbetstakt föra sina lärjungar fram till det föresatta studiemålet. Tack vare den rikligt tillmätta tiden möjliggör den också en sådan omläggning av det inre skolarbetet, varom propositionen talar; den medger tillfälle till samling i arbetet och utrymme för lärjungarnas självverksamhet och kan därför verksamt främja ett självständigt inhämtande av kunskaperna och därmed också en sund utveckling av personligheten. Även den fysiska fostran kan i denna skolform tillgodoses på ett fullt tillfredsställande sätt. Mot den sexåriga realskolan kan i organisatoriskt hänseende egentligen endast riktas den invändningen, att den tidiga övergången från grundskolan dels är mindre lämplig för landsbygdens barn och dels gör urvalet av lärjungar mindre säkert än det skulle vara, om gallringen skedde senare.

Till stöd för förslaget att denna skoltyp i väsentlig utsträckning skulle avskaffas och ersättas med fyraåriga realskolor av den kommunala mellanskolans typ återoppar den kungliga propositionen skäl dels av social, dels av pedagogisk, dels av ekonomisk art. Då dessa skäl emellertid knappast synas hava den bärvidd, som i propositionen tillmätas dem, och stundom ej heller synas på ett fullt övertygande sätt bevisa vad de avse att bevisa, så torde en granskning av de anförda skälen kunna anses vara påkallad.

Redan de i propositionen angivna allmänna utgångspunkterna synas ägnade att inge betänkligheter: Enligt propositionen skulle »icke någon tvekan kunna råda därom, att det allmänna läget med styrka anvisar ett fullföljande av den väg, som genom 1909 års riksdags beslut angående inrättande av kommunala mellanskolor beträddes, eller med andra ord, att de högre teoretiska skolorna böra i vidgad utsträckning anknytas till folkskolans sjätte klass» (Prop. s. 100). Om man nu erinrar sig, att den högre skolans anknytande till folkskolans sjätte klass organisatoriskt medför en förlängning av de berörda lärjungarnas studietid med ett helt år, så måste man ställa sig ganska tveksam inför den frågan, huruvida »det allmänna läget» verkligen anvisar ett fullföljande av en skolpolitik, som utan någon som helst vinst för utbildningen förlänger skoltiden för ett ständigt växande procenttal av den i de högre skolorna studerande svenska ungdomen. Åtminstone utanför vårt lands gränser synes det allmänna läget snarare tala för ett mera effektivt utnyttjande av ungdomens arbetsvilja och arbetsförmåga under den betydelsefulla uppväxttiden.

I *ekonomiskt* avseende läser en jämförelse mellan den sexåriga realskolan och den fyraåriga icke kunna utfalla annat än till den fyraårigas nackdel. Propositionen tar i sin utredning av denna fråga (sid. 107 f.) hänsyn endast till statsverkets utgifter, och med denna utgångspunkt »synes det — — — — — obestridligt, att statsverkets totala utgifter för undervisningsväsendet

måste komma att minskas, även om tre folkskoleklasser skulle komma att ersätta två läroverksklasser». Bortsett från att detta påstående är obevisat och knappast obestriddigt, så synes denna exklusivt statsfinansiella syn vid övervägandet av en omorganisation av skolväsendet näppeligen vara på sin plats. Om, som rimligt och riktigt synes vara, hänsyn toges till de totala kostnader, som genom den föreslagna omorganisationen komme att åsamkas det allmänna, således även kommunerna, så torde den i propositionen visade optimismen komma att visa sig obefogad. De av skolöverstyrelsens statistiska avdelning verkställda beräkningarna (Skolöverstyrelsens utl. s. 211 f.) äro visserligen endast approximativa, men de visa dock med tillräcklig tydlighet utvecklingens riktning: i den mån realskolans två lägsta klasser ersättas med den sexåriga folkskolans tre högsta klasser, så komma statens och kommunernas sammanlagda utgifter för skolväsendet att stegras. Billigheten synes emellertid kräva, att vid ekonomiska överväganden av här förevarande art även de uppoffringar tagas i beräkning, som genom studietidens förlängning påläggas den enskilde; om så sker, måste den ekonomiska jämförelsen komma att utfalla ganska ogynnsamt för den på sexårig grundskola byggda fyraåriga realskolan.

Att den fyraåriga realskolan i *pedagogiskt* avseende är väsentligt underlägsen den sexåriga, framgår med full tydlighet av de skolsakkunnigas utredning; dessas omdöme i denna fråga har icke heller på något sätt kunnat jävas av den i propositionen givna motiveringen. Om av en tioårig studietid sex år anslås till folkskolans kurs och endast fyra år till realskolans kurs, som dock måste omfatta bland annat undervisning i tre främmande språk, så kan detta uppenbarligen icke anses vara en rationell fördelning av den disponibla tiden. En så opraktisk fördelning av den givna arbetsmängden synes kunna försvaras endast under den förutsättning att yttre tvingande skäl utesluta varje annan möjlighet. För det stora flertalet av de barn, som söka sig till den högre skolan, föreligger emellertid intet sådant tvång, och deras skolgång synes därför böra ordnas på ett mera praktiskt sätt. Den sociala ansvarskänslan, varom propositionen talar, torde kräva att hänsyn toges också till denna stora grupp av svensk ungdom.

Särskilt ogynnsam ställer sig studievägen genom sexårig folkskola och fyraårig realskola för den kvinnliga ungdomen. Den fyraåriga realskolan omsluter nämligen den ömtåliga övergångstid, då den blivande kvinnan på alldeles särskilt sätt behöver skonas. Att just under denna tid utan tvingande skäl pålägga flickorna det forcerade läsarbete, som den sammanträngda fyraåriga realskolkursen förutsätter, och i motsvarande mån inskränka den åt praktiskt arbete och fysisk fostran anslagna tiden, synes icke vara förenligt med skyldig omsorg om den kvinnliga ungdomens hälsa.

Den nyorientering i skolarbetet, vars huvudkonturer uppdragas i propositionen och som går ut på att i största möjliga utsträckning inrikta den högre skolans verksamhet i enlighet med arbetsskolans ledande grundsatser, torde komma att i hög grad försvåras genom den i propositionen föreslagna omorgani-

seringen av sexåriga realskolor till fyraåriga. En fyraårig realskola måste, i jämförelse med en längre realskola, komma att bli en sammanträngd skolform, vars knappa tid tvingar läraren till pedagogiskt mindre tillfredsställande metoder och lärjungarna till »pluggläsning». De i propositionen framhållna strävandena »att bereda handens arbete vidgat utrymme på läsordningen», att omlägga undervisningssättet så, »att självverksamheten såväl vid kunskapsinhämtandet som vid redovisandet därav städse må i större utsträckning än nu komma i tillämpning», att tillgodose lärjungarnas fysiska fostran så, »att arbetsbelastningen skall omsorgsfullt avvägas efter lärjungarnas utveckling och förmåga», »att tillmötesgå kravet på att idrotten och leken må erhålla vidgat utrymme vid lärjungarnas fysiska utbildning», alla dessa för visso behjärtansvärda strävanden lida i själva verket i varje realskola, som reduceras från sexklassig till fyraklassig, ett kännbart nederlag.

Ett sedan gammalt anfört skäl för bottenkoleprincipen, är att »folkskolans ställning av hela folkets grundläggande barndomsskola skulle bli en mäktig hävstång till denna skolas utveckling och uppräckning. Hos inflytelserika medborgargrupper skulle nämligen det personliga intresset för folkskolan stegras, i samma mån som skolan komme att rekryteras av barn från alla samhällslager» (Prop. s. 107).

Detta skäl torde böra anföras med mycket försiktighet, skolan bör vara till för barnens skull, icke barnen för skolans. De ifrågavarande barnen skulle bringas att genomgå den sexåriga folkskolan i hela dess längd icke därför att den erbjuder en för dem lämplig studiegång utan därför att deras föräldrar skulle bibringas ett stegrad intresse för folkskolan.

En annan fråga är, huruvida det anförda skälet numera har någon verklig bärkraft. Utan tvivel hade det sin betydelse på 1880-talet; genom den förskjutning maktförhållandena i samhället under senaste tid undergått torde det emellertid ha förlorat det väsentliga av sin räckvidd — på en tid, då statsmakterna på allt sätt söka befordra och trygga folkskolans utveckling. Och vad som möjligen kan återstå av dess räckvidd tarvar en stark reducering inför den vissa utsikten, att de »inflytelserika medborgargrupper», om vilka propositionen talar, vid en utsträckning av bottenkoleprincipen tvivelsutan skulle komma att använda allt sitt inflytande för att åt sina barn trygga en kortare och pedagogiskt bättre studieväg än den genom sexårig folkskola.

Däremot läser det icke kunna undvikas, att en utsträckt användning av den sexåriga folkskolan som grundskola komme att hämma den utveckling av folkskolan till sjuårig, som folkundervisningskommittén på sin tid sökte bereda väg för. Dessa farhågor för den sjunde folkskoleklassens utveckling bekräftas på ett oväntat sätt av propositionens ställningstagande i denna fråga. Om, som propositionen förutsätter, de lokala skolmyndigheterna beredas »större frihet att inrikta undervisningen i sjunde klassen på praktiska uppgifter, varigenom densamma skulle komma att få ställningen av en mera fristående avslutningsklass» (s. 115 f.), så strykes därmed ur undervisningsplanen för

rikets folkskolor den kursplan, som står såsom första normalplan och i själva verket såsom idealplan, och ersättes med en egendomligt bruten kursplan, tillrättalagd för det fåtal lärjungar som övergår till den högre skolan, men föga lämpad för det alldeles övervägande flertal som stannar i folkskolan även det sjunde året. Att en dylik planläggning av kurserna, som avstår från att utnyttja det tillagda året för ett planmässigt fördjupande av undervisningen i folkskolans högsta klasser, icke kan befordra den sjunde klassens utbredning, det synes ligga i öppen dag. Tvivelsutan vore det för folkskolans utveckling lyckligare, om de i propositionen (s. 116 f.) förordade förändringarna i folkskolans undervisningsplan icke komme till stånd utan i stället den i propositionen (s. 117) uttalade principen verkligen finge gälla, »att någon omläggning av folkskolans lärokurser och arbetssätt icke sker med huvudsaklig hänsyn till det fåtal lärjungar, som kan väntas övergå till högre skolor för teoretisk undervisning».

Som främsta motiv för den föreslagna omorganisationen framhåller emellertid den kungliga propositionen det *sociala skälet*, samhällsrättvisans krav.

För det nutida samhället måste det, betonas det i propositionen, stå som en bjudande plikt att tillse, att social ställning och ekonomiska villkor icke få vara avgörande för de ungas framkomst i livet. Här som annorstädes borde de individuella förutsättningarna enbart få bli bestämmande. Även om detta mål i verklighetens värld svårligen läte sig uppnå, borde samhället icke lämna några ansträngningar osparda för att befrämja målets fullständigast möjliga förverkligande. Att våra läroverk för närvarande så tillvida kunde sägas hava en demokratisk prägel, att de äro tillgängliga för lärjungar från skilda samhällslager, kunde icke bestridas, men det kunde å andra sidan icke heller förnekas, att mycket återstode, innan de med fog kunde sägas vara i lika grad tillgängliga för barn ur olika miljö.

För stora befolkningslager inom städerna, företrädesvis utgörande de ekonomiskt svagast situerade, liksom för landsbygdens befolkning över huvud vore de nuvarande allmänna läroverken otvivelaktigt allt för svårtillgängliga. Huvudorsaken härtill vore att söka i det sätt, varpå förbindelsen mellan den grundläggande skolan och läroverket vore anordnad. Däremot hade verkligheten infriat de förväntningar, som ställts på den kommunala mellanskolans förmåga att tillgodose bildningsbehovet inom de samhällsgrupper, vilka erfarenhetsmässigt missgynnades av den nuvarande läroverksorganisationen, och därmed hade ett mäktigt stöd vunnits för antagandet att den sexåriga grundskolan skulle möjliggöra en socialt sett långt vidsträcktare rekrytering än den treåriga.

Till stöd för detta antagande, att en högre skola, som bygger på avslutad sexårig folkskola, skulle äga bättre förutsättningar att draga till sig lärjungar från landsbygden och ur de ekonomiskt svagare befolkningslagren inom städerna, anföras så åtskilliga statistiska siffror, vilka bland annat giva vid handen, att under läsåret 1922—23 inom storstäderna inslaget av barn ur

arbetarhem varit nära fyra gånger starkare i mellanskolan än i läroverket, samt att i mellanskolorna ute i landet lärjungar utgångna från den jordbruksidkande befolkningen varit relativt nära nog dubbelt så talrika som i läroverken.

För att kunna bilda sig ett grundat omdöme i dessa frågor synes man böra fasthålla, att det här rör sig om två skilda lärjungegrupper, dels vissa fattiga barn i städerna och dels landsbygdens barn. Dessa båda grupper befinna sig med hänsyn till skolorganisationen i olika situation.

Med avseende på *landsbygdens* barn synas de i propositionen anförda relativa siffrorna synnerligen anmärkningsvärda: om i beräkning tages, å ena sidan att läroverken företrädesvis ligga i städer med jämförelsevis stora, i några fall överväldigande invånarantal, å andra sidan att mellanskolorna företrädesvis ligga i smärre samhällen ute i landet med jämförelsevis obetydliga invånarantal, så synes det vara ägnat att väcka förvåning, att mellanskolorna vid jämförelse med läroverken icke visa större relativa siffror för den jordbruksidkande befolkningen. Procenttalet av lärjungar, vilkas fäder rubricerats såsom lantbrukare, arrendatorer, mejerister och trädgårdsmästare, var höstterminen 1922, bortsett från Stockholm, Norrköping och Malmö, i de allmänna läroverkens realskolor 6.9, i de kommunala mellanskolorna icke fullt dubbelt eller 12.5. Med kännedom om befolkningsförhållandena inom de olika orterna skulle man vänta vida större skillnad. Den överraskande ringa skillnaden synes tyda på, att den olika organisationen icke ens för landsbygdens barn spelar någon framträdande roll.

För landsbygdens barn erbjuder den på sexårig grund vilande högre skolan dock den bestämda fördelen, att de kunna stanna i hemmet de första sex skolåren. Visserligen köpes denna fördel dyrt, i det att studiegången försämras och den totala skoltiden därigenom förlänges med ett år, men denna uppoffring uppväges enligt många föräldrars mening av den vinst för hemmets ekonomi och barnets fostran, som det längre kvarstannandet i hemmet innebär. Om det berättigade i denna synpunkt lärer intet tvivel kunna råda, och skolorganisationen synes alltså under alla omständigheter böra i erforderlig utsträckning gå dessa landsbygdens önskemål till mötes. Men det torde å andra sidan utan vidare vara uppenbart, att landsbygdens behov av realskolelinjer, byggda på sexårig grundskola, icke kan motivera en längre gående omläggning av skolväsendet än att sagda behov blir fullt tillfredsställt. Tyvärr har i den kungl. propositionen ingen som helst utredning förebragts rörande den verkliga storleken av detta behov, och man kan därför endast göra mycket approximativa beräkningar. En viss ledning ge emellertid uppgifterna om det antal lärjungar, som äro inackorderade å skolorten. Den i skolöverstyrelsens utlåtande år 1924 meddelade statistiken ger vid handen, att höstterminen 1923 det totala antalet lärjungar i läroverk och mellanskolor, som bodde inackorderade å skolorten, näppeligen översteg 3,000.

Om än samtliga dessa på skolorten inackorderade lärjungar skulle vara bäst

bctjanta med att först efter avslutad sexårig folkskola övergå till den högre skolan, så är det tydligen redan nu mer än rikligt sörjt för detta behovs tillfredsställande; vid början av detta år funnos runt om i landet spridda icke mindre än 87 skolor, anknyttande till folkskolans sjätte klass, mot 77 statsläroverk, anknyttande till folkskolans tredje klass. Med den synnerligen omfattande utbredning, som den kommunala mellanskolan alltså redan fått, kan landsbygdens behov i detta hänseende anses väl tillgodosett. Det är vidare i fråga om dessa 87 skolor att märka, att deras anslagsförhållanden tillåta dem att svälla ut och sålunda möta varje tänkbar ökning i behovet; vid stigande tillströmning av lärjungar upprättas nämligen enligt en automatiskt verkande regel nya klassavdelningar. Dessutom kunna var som helst, där ett behov gör sig förmärkt, nya mellanskolor upprättas på synnerligen liberala villkor: skolan behöver i sina fyra klasser endast hava sammanlagt minst 32 lärjungar. Under sådana omständigheter synes landsbygdens behov icke rimligen kunna motivera en ytterligare omläggning av det högre skolväsendet.

Beträffande *stadsbarnen* ge de i propositionen meddelade relativa siffrorna en synnerligen märklig bild av lärjungarnas fördelning på de olika skolformerna i sådana fall, där möjlighet till val mellan den kortare och den längre studievägen förelegat. Denna bild synes med oförtydbar klarhet visa den sociala vådan av ett mindre väl avvägt blandat system.

I Stockholm, Norrköping och Malmö finnas för närvarande vid sidan av varandra dels läroverk, byggda på treårig grundskola, dels mellanskolor, byggda på sexårig grundskola. Läroverken, som representera den kortare och pedagogiskt bättre tillrättalagda studievägen, kunna, såsom beroende av ett fixt reservationsanslag, endast mottaga ett bestämt begränsat antal lärjungar, mellanskolorna åter, vilka representera den längre och pedagogiskt underlägsna studievägen, kunna, byggande på förslagsanslag, svälla ut efter behov och sålunda bereda plats för alla godkända inträdessökande. Alltså ett »blandat system», som kommer det i propositionen för åtskilliga orter föreslagna ganska nära. Resultatet av detta system har för de fattigare barnens vidkommande blivit det, att procenttalet av lärjungar, vilkas fäder rubricerats som arbetsförmän, typografer, montörer, åkare, vaktmästare och arbetare, blivit i realskolorna 8.9 och i mellanskolorna nära nog fyra gånger så stort eller 33.2.

Dessa siffror tolkas nu i propositionen så, att mellanskolans på sexårig grundvilande skoltyp skulle vara mera lämpad att tillgodose de fattigare barnens bildningsbehov. Riktigare torde emellertid den bakom siffrorna liggande verkligheten böra uttryckas så, att vid konkurrens om en mera eftersökt utbildningsväg de fattigare barnen i avsevärd utsträckning få stå tillbaka; de måste nöja sig med en pedagogiskt och ekonomiskt mindre gynnsam utbildningsväg.

I många fall synes detta beklagliga faktum bero därpå, att lärjungarna icke känna och icke heller av sina lärare underrättas om tidpunkten för den tidigare övergången. I än flera fall torde tiden helt enkelt försittas därför att lärjungen och hans föräldrar icke i tid ha klart för sig eller ens reflektera över,

huruvida han borde övergå till högre skola. Dessa anledningar till att fattiga lärjungar sättas i sämre läge än ekonomiskt bättre situerade torde kunna i viss mån andanröjas genom att folkskolans lärare i god tid överväga lärjungarnas lämplighet för högre skolstudier och därom samråda med föräldrarna. Denna lärarens uppgift skulle givetvis väsentligt underlättas, om övergången till den längre realskolan kunde uppskjutas något år. Denna fråga skall senare bliva föremål för övervägande.

I ett fåtal fall synes ekonomiska skäl vara anledningen till att övergång till den högre skolan icke sker vid den av den nuvarande läroverksorganisationen förutsatta tiden. Detta förhållande är givetvis beklagligt, men synes icke kunna åberopas till förmån för en längre och för den enskilde alltså dyrare utbildningsväg — det vore ju att förmå fattiga människor att köpa en stundens fördel, en tillfällig utgiftsbesparing, med en ojämförligt större uppoffring i framtiden. Snarare borde det giva anledning till överväganden, huruvida icke läroverkens undervisning borde tillhandahållas gratis lika väl som folkskolans och universitetets.

En viktig orsak till att just bland de ekonomiskt svagast ställda barnen så många se sig hänvisade till den ekonomiskt och pedagogiskt ogynnsammare utbildningsvägen, sexårig folkskola och fyraårig mellanskola, torde emellertid vara att söka i folkskolans relativa svaghet som grundskola. Just de fattigaste barnen, som helt äro hänvisade till folkskolans undervisning och icke ha möjlighet att skaffa sig någon extra förberedelse före inträdesprövningen, få vid denna prövning stå tillbaka för dem som haft effektiv hjälp i hemmet eller som genomgått privata förberedande skolor eller kurser. Många av dessa ekonomiskt sämst ställda barn försöka sin lycka i inträdesprövningen, de mest begåvade lyckas, de övriga misslyckas, än flera göra icke ens försöket, när dess utsiktslöshet är utan vidare klar. Dessa lärjungar ha då den möjligheten att fortsätta ytterligare tre år i folkskolan för att så söka inträde i den fyraåriga mellanskolan. Här är gallringen mindre sträng, eftersom mellanskolan kan svälla ut automatiskt och sålunda bereda plats för alla godkända inträdessökande. Det synes under sådana förhållanden ganska naturligt, att de ekonomiskt svagast ställda folklagen äro relativt vida starkare representerade i mellanskolorna än i läroverken.

Om bot skall kunna rådås på dessa socialt otillfredsställande förhållanden, och en rättvisare ordning genomföras i skolväsendet, så synas endast två vägar erbjuda sig att välja på.

Den ena vägen är att låta alla stadsbarn gå den längre och pedagogiskt svagare utbildningslinjen. Denna väg valde skolkommissionen, då den föreslog ett generellt genomförande av den sexåriga bottenskolan. Det sociala syftet torde dock icke kunna uppnås ens med denna skolorganisation. Den generellt genomförda sexåriga bottenskolan erbjuder nämligen den yppersta jordmån för privata förberedelseskolor. Dylika skolor skulle tvivelsutan tack vare sitt mera sovrade lärjungematerial lätteligen på fem år föra sina elever

upp till samma kunskapsnivå, som folkskolan med sitt osovrade lärjungematerial når på sex år och privatskolornas elever skulle ändå i genomsnitt ha de bättre utsikterna i inträdesprövningarnas tävling om platserna i den högre skolan. Alla föräldrar, som ha vilja och förmåga att göra uppoffringar för sina barns framtid, skulle otvivelaktigt göra sitt yttersta för att låta barnen gå denna kortare och säkrare väg till den högre skolan. Skolgången bleve sålunda även med denna organisation olika, men gruppen av dem som måste finna sig i den mindre gynnsamma studievägen bleve väsentligt större än nu.

Den andra vägen är att bereda ökade möjligheter för alla stadsbarn att gå den kortare och pedagogiskt överlägsna utbildningslinjen. Det synes i själva verket svårt att inse, varför i en och samma stad somliga barn skulle hänvisas till en kortare studieväg och andra barn, bland dem flertalet av de fattigare barnen, till en längre och, på grund av längden, dyrare. Och en dylik ordning synes så mycket svårare att försvara, om den kortare studievägen är ur undervisningens synpunkt överlägsen. Städernas barn, de må vara fattiga eller ej, synes alla ha samma intresse av att utbildningsvägen fram till realexamen och studentexamen lägges så kort och så ändamålsenlig som möjligt. Någon intressemotsats med avseende på skolorganisationen mellan städernas bättre och sämre situerade barn lär icke finnas. Om de ekonomiskt sämre ställda för närvarande i stor utsträckning måste nöja sig med en mindre gynnsam utbildningsväg, så synes detta tyda på att skolväsendet på de ifrågavarande orterna icke är väl tillrättalagt för dem. Ett förslag till omorganisation av det svenska skolväsendet synes böra syfta icke till att öka deras antal, som nödgas gå den längre och sämre studievägen, utan till att så långt ske kan minska det.

En närmare granskning av de i propositionen anförda skälen för utsträckt användning av den sexåriga folkskolan som bottenskola synes alltså giva vid handen, att såväl ekonomiska som pedagogiska skäl bestämt tala emot den i propositionen föreslagna utsträckningen av bottenskoleprincipen. I samma riktning och med samma bestämdhet tala, i vad det gäller stadsbarnen, de sociala skälen: att i städerna för begåvningar ur de ekonomiskt svagare ställda samhällslagren anordna en ekonomiskt mera betungande och pedagogiskt mindre tillfredsställande studieväg lär icke kunna anses påkallat av sociala skäl.

Däremot synes landsbygdens intresse påkalla bibehållande i tillräcklig utsträckning av den på avslutad folkskola byggda fyraåriga realskoletypen, vilken, trots påtagliga olägenheter, under nu rådande förhållanden erbjuder landsbygdens barn bestämda praktiska fördelar. Att landsbygdens behov i detta hänseende kan anses vara rikligt tillgodosett genom de talrika, runt om i landet spridda mellanskolorna, har förut framhållits. I städerna torde endast under särskilda förhållanden ett behov av en på sexårig folkskola fotad realskoleform göra sig gällande i sådan omfattning, att det rimligen kan ställa befogade anspråk på den statliga skolorganisationen. I den mån ett sådant behov verkligen konstateras, synes emellertid möjlighet böra beredas veder-

börande kommunala myndighet att få detta behov tillgodosett även inom den statliga skolorganisationen.

De uppenbara olägenheter, som den sexåriga bottenskolan vållar flertalet av de till den högre skolan övergående lärjungarna, synes den i propositionen framlagda organisationsplanen vilja åtminstone i avsevärd mån undvika genom bibehållande i begränsad utsträckning av den på treårig grund vilande sexåriga realskolan. Propositionen föreslår nämligen i ett flertal läroverksstäder ett »blandat system» med dels fyraårig realskola, byggd på sexårig grundskola, och dels sexårig realskola, byggd på treårig grundskola.

Mot ett dylikt blandat system vore föga att erinra, därest organisationen ägde en sådan smidighet, att den snabbt och friktionsfritt kunde anpassa sig efter behovet. Enligt propositionen skulle emellertid antalet sexåriga realskollinjer starkt begränsas till förmån för fyraåriga linjer, i det att exempelvis i en stad, där nu två genomgående linjer finnas anknutna till den tredje folkskoleklassen, den ena linjen skulle avkortas och anknytas till sjätte folkskoleklassen. I många läroverk av denna storleksordning råder redan nu en så stark tillströmning till den första läroverksklassen, att icke alla godkända inträdessökande kunna intagas. Enligt propositionen skulle nu antalet platser i den ekonomiskt och pedagogiskt gynnsammare linjen, den sexåriga, begränsas till hälften, och de övriga inträdessökande hänvisas till en i ekonomiskt och pedagogiskt avseende mindre gynnsam linje, den fyraåriga. Om de sociala verkningarna av ett dylikt blandat system torde intet tvivel kunna råda: tillströmningen av sökande till den som fördelaktigare kända utbildningslinjen skulle bli lika stor som förr, men endast hälften kunde intagas, i främsta rummet givetvis sådana, som tack vare hemmets stöd blivit effektivt förberedda för inträdesprövningarna. De övriga, däribland otvivelaktigt flertalet barn, som för sin förberedelse varit helt hänvisade till folkskolans undervisning, nödgades återgå till folkskolan, varigenom ett år ginge förlorat, vare sig de efter ett år ånyo sökte in i den sexåriga realskollinjen eller efter tre år sökte in i den fyraåriga realskollinjen. Att resultatet i stort sett verkligen bleve en dylik social sortering av lärjungematerialet, därom vittnar den ovan berörda erfarenheten från de städer, där för närvarande en realskola med begränsat lärjungeantal konkurrerar med en kommunal mellanskola — propositionen påvisar (s. 104), att i dessa städer inslaget av barn ur arbetarhem är flera gånger starkare i mellanskolan än i läroverket. En slik sortering av lärjungarna efter föräldrarnas sociala och ekonomiska villkor torde näppeligen kunna anses vara ur social synpunkt önskvärd.

Ur social synpunkt ännu mera överraskande ter sig emellertid propositionens förslag att icke »vid fall av tre genomgående parallellavdelningar beräkna dubbel anknytning till tredje folkskoleklassen redan i klass 1», utan »att under angivna förutsättning i regel räkna med allenast en avdelning med denna anknytning i klasserna 1 och 2, och två sådana avdelningar i klasserna 3, 4 och 5» (s. 238). Detta förslag innebär skapandet av en realskollinje,

som icke bygger på någon grundskola alls utan förutsätter en omfattande privat undervisning, en anordning som givetvis står i skarpaste motsats till enhetsskolans idé. Att denna på enskild undervisning byggda linje måste komma att präglas av ett väsentligen ekonomiskt lärjungeuival synes ligga i så öppen dag, att ett närmare utförande av tankegången torde vara överflödigt.

Skola dylika socialt menliga följder av det blandade systemets användning kunna undvikas, så torde systemet böra avvägas mera försiktigt, med nödig hänsyn till det faktiska behovet och till önskningarna inom orten. Särskilt synes, som de skolsakkunniga i sin utredning (s. 146) påvisa, ett oförsiktigt beskärande av möjligheterna till den kortare och pedagogiskt mera tillfredsställande utbildningsvägen komma att få socialt mycket ogynnsamma verkningar. Det lär icke kunna förnekas, att propositionen just i detta hänseende ger anledning till starka betänkligheter, som med de skolsakkunnigas ord skulle kunna sammanfattas sålunda (s. 147): »folkskolans betydelse som bottenskola bleve i realiteten reducerad, de fattigare lärjungarna finge icke i önskvärd utsträckning möjlighet att draga nytta av den genom skolorganisationen möjliggjorda kortare studievägen, och den kortare realskolelinjen finge till förfång för sitt arbetsresultat det sämre elevmaterialet».

Det aktuella problemläget i bottenskolefrågan synes alltså med stor bestämdhet tala för en efter det verkliga behovet begränsad användning av systemet med fyraårig realskola på sexårig grundskola. I övrigt synes den högre skolan böra liksom nu grundas på ett folkskolestadium, som är kortare än sex klasser. Därmed är ingalunda sagt, att realskolan måste byggas just på den treåriga grund, varpå den för närvarande vilar. I själva verket ha, icke minst i den föreliggande propositionen, mot den nu gällande treåriga grundskolan anförts sådana invändningar, att en ingående prövning av möjligheterna för en annan anknytning mellan folkskola och realskola måste anses påkallad. En dylik prövning torde i främsta rummet böra avse att utröna, huruvida och i vad mån de med den treåriga grundskolan förbundna olägenheterna kunna undvikas utan anlitan av den längre och i viktiga avseenden ogynnsammare utbildningsvägen genom sexårig folkskola och fyraårig realskola.

De allvarliga olägenheter, som vidlåda sistnämnda studieväg, alltså framför allt lärostoffets opraktiska fördelning och studietidens förlängning, ha givit anledning till överväganden, huruvida icke de fördelar, som den sexåriga bottenskolan anses skänka, skulle kunna helt eller åtminstone delvis vinnas med en mera rationell fördelning av lärostoffet och utan förlängning av studietiden. Den avkortning av den högre skolan, som föreslagits till förverkligande i det sexåriga lyceets form, innebär en ytterligare skärpning av disproportionen i stoffördelningen och torde redan av detta skäl icke kunna sättas i fråga annat än möjligen under sådana särskilda betingelser, som i de skolsakkunnigas utredning av denna fråga (s. 277) angivits. Då sålunda en

generell avkortning av den på sexårig grundskola byggda högre skolan kan anses utesluten, har uppmärksamheten givetvis riktats på grundskolan.

Den sociala tanke, som ligger till grund för bottenskoleprogrammet, innebär å ena sidan det kravet, att alla barn så länge som möjligt skola sammanhållas i den gemensamma barndomsskolan, å andra sidan det kravet, att begåvningarna ur alla samhällsklasser, även de ekonomiskt sämst situerade, skola tillvaratagas och beredas en för dem avpassad utbildning. Då framställer sig den frågan, hur långt dessa krav verkligen utan olägenhet låta förena sig. Att de begåvade barnen icke kunna passera den sexåriga folkskolan i hela dess längd utan att deras studiegång försämras och deras studietid förlänges, det framgår med all önskvärd tydlighet av skolkommisionens och de skolsakkunnigas utredningar. De barn, som tidigt visa sig lämpade för teoretiskt arbete, och de barn, som av sina anlag hänvisas till praktiskt arbete, kunna icke i sex hela år undervisas gemensamt, utan att de teoretiskt begåvade på ett ödesdigert sätt hämmas i sin utveckling. En uppdelning av lärjungematerialet redan på barndomsskolans stadium är och förblir därför en oeftergivlig fordran på varje enhetsskoleorganisation, som verkligen vill taga till vara begåvningarna.

Frågan är då, när denna uppdelning bör företagas.

Vid avgörandet av denna fråga måste sinsemellan stridande krav vägas mot varandra. På ena sidan står barndomsskolans socialt motiverade krav att så länge som möjligt få hålla alla barn samlade till gemensam undervisning och gemensam fostran, på andra sidan står den högre skolans oavvisliga krav på tillräcklig tid för sitt ansvarsfulla utbildningsarbete. Ur social synpunkt är det bättre, ju längre den allmänna arbetsgemenskapen kan fortfara, ur bildningens synpunkt är det bättre, ju tidigare grupperingen efter begåvning och prestationsförmåga kan äga rum. Fasthålls nu den fordran, att den sammanlagda skoltiden icke får förlängas, så synes den lämpliga tiden för uppdelningen emellertid vara ganska lätt att begränsa både uppåt och nedåt.

Å ena sidan synes den för alla gemensamma grundskolan icke böra sträcka sig längre upp än att den högre skolan utan förlängning av den totala studietiden kan hinna med sitt utbildningsarbete. Gränsen här torde kunna med bestämdhet fastställas: den längsta utsträckning av grundskolestadiet, som synes möjlig utan förlängning av skoltiden och utan försämring av studieresultaten, representeras av den från många håll föreslagna fyraåriga grundskolan. Den högre utbildningen, som nu tar vid efter tredje skolåret, synes nämligen, med en pedagogiskt fullt försvarlig forcering av arbetet i realskolans nedre klasser, kunna nå fullgoda resultat även med början först efter fjärde skolåret. Ett år synes den alltså kunna avstå till grundskolan, men icke mer, det lär nu efter allt utredningsarbete kunna anses tillfyllest ådagalagt.

Å andra sidan torde uppdelningen icke böra inträda tidigare än att lärjungematerialet med tillfredsställande säkerhet kan sorteras. Denna sortering, som nu sker efter tredje skolåret, vinner naturligtvis i säkerhet, ju längre den

skjutes upp. En exakt gräns lärer därför näppeligen kunna anges i detta avseende, men erfarenheterna från realskolan synas tyda på att tidpunkten efter det tredje skolåret är väl tidig. Om däremot sorteringen skjutes upp ytterligare ett år, så synes den relativa tillförlitlighet i urvalet vara tryggad, som utan olägenhet för utbildningen kan vinnas — man kan ju icke för att skydda sig för misstag i urvalet skjuta upp en utbildning så långt att den lämpliga tiden för denna utbildning är försutten.

Ett försiktigt avvägande av de viktigaste sinsemellan stridande kraven synes alltså peka på tidpunkten efter fjärde skolåret som den lämpligaste för övergången från folkskolan till den högre skolan. På folkskolans fjärde klass skulle kunna byggas en femårig realskola, som utan förlängning av den totala studietiden kunde föra fram till samma mål som den nuvarande sexåriga realskolan och den fyraåriga mellanskolan.

En dylik organisation med fyraårig grundskola och femårig realskola ha målsmännen för den högre skolan ganska enhälligt förordad. Deras ståndpunkt synes i det hela motiverad av önskan att tillmötesgå kravet på utsträckt användning av folkskolan som grundskola så långt ske kan utan förlängning av studietiden eller försvagning av studieresultatet.

Om den högre skolan komme att byggas på folkskolans fjärde klass i stället för som nu på den tredje, så skulle detta innebära realiserandet av det gamla demokratiska kravet på första läroverksklassens indragning. För denna frågas historia giva de skolsakkunniga i sin framställning (sid. 134—138) en kort redogörelse:

»Under flera årtionden, särskilt under 1880- och 1890-talen, var indragningen av de allmänna läroverkens första klass, alltså grundskolestadiets utsträckning från 3-årigt till 4-årigt, ett yrkande, som ivrigt förfäktades av folkskolans målsmän i och utom riksdagen.¹ Detta yrkande motiverades med i det hela samma skäl, som över huvud anförts och anföras för bottenkolekravet. Icke minst betonades den sociala vinsten av grundskolestadiets utvidgning till 4-årigt och det gagn, som folkskolan borde få av den åsyftade åtgärden, varjämte även hänvisades till den fördel, som med hänsyn till ett säkrare bedömande av lärjungarnas studiebegåvning skulle följa av att tidpunkten för övergången till den högre skolan framflyttades ett år.

Frågan om första klassens indragning förlorade för bottenkoletankens förespråkare och vänner sin betydelse i och med tillkomsten av den kommunala mellanskolan, som inom sitt område på ett vida fullständigare sätt förverkligade bottenkolans idé. Den möjlighet som från år 1904 förelegat, att å orter, där de kommunala myndigheterna därtill vore villiga och folkskolan vore väl utvecklad, försöksvis indraga första läroverksklassen, har icke blivit begagnad. Att initiativ till första klassens indragning skulle tagits från de

¹ Motioner om första klassens indragning förelågo i Andra kammaren åren 1880, 1881, 1882, 1890, 1892, 1896 och 1904, och vid fyra särskilda tillfällen, nämligen 1880, 1881, 1890 och 1892 biföll kammaren för sin del motionerna.

allmänna läroverkens sida har ju näppeligen varit att vänta, då denna åtgärd varken tidigare eller senare betraktats såsom från läroverkens synpunkt i och för sig eftersträfvansvärd.»

»Att den 5-åriga realskolan i och för sig skulle vara en lika fördelaktig skolform som den 6-åriga, har heller icke blivit påstått av dem som förordat dess införande i skolororganisationen. Det sega motstånd, som i den gamla striden om första klassens indragning restes från läroverkens sida mot den åsyftade avkortningen av det allmänna läroverket, motiverades med att villkoren för läroverkets arbete därigenom skulle försämrast och dess arbetsresultat försvagas. Om man på samma håll nu synes benägen för tanken på grundskolestadiets utsträckning till 4-årigt och realskolans därmed följande förkortning till 5-årigt, torde detta bero på bottenskolefrågans ändrade läge och på ett med folkskolans fortgående utveckling ökat förtroende till hennes prestationsförmåga.»

För att kunna bilda sig ett omdöme om den femåriga realskolans värde i pedagogiskt avseende ha de skolsakkunniga uppgjort detaljerad undervisningsplan för en dylik på fjärde folkskoleklassen byggd realskola. Till denna plan knyta de sakkunniga (sid. 137—139) följande utredning:

»Då det gäller utbyttandet av den första realskoleklassen mot en klass av folkskolan, faller uppmärksamheten i första rummet på språkundervisningen. Under den tid, då man byggde stora förväntningar på den imitativa språkmotoden, ansågs just det tidiga begynnandet med läsningen av främmande språk vara av särskild betydelse, varför ock ett års uppskov betraktades såsom en oersätlig förlust. Även numera äro språkmännen helt visst av den mening, att det första främmande språkets inträdande redan i första klassen av den 6-åriga realskolan medför en bestämd fördel för språkundervisningen, dels i och för sig, dels därigenom, att man sedan kan låta en tid av hela tre år förflyta, innan det andra främmande språket upptages i läroplanen. Men man torde vara benägen för den uppfattningen, att behållningen av kursen i främmande språk i nuvarande första realskoleklassen dock icke är större, än att dess förlust kan genom en ökad arbetsintensitet under en följande femårig lärotid i viss mån ersättas.

Vad övriga ämnen beträffar, finner man vid en sammanfattande överblick över lärokurserna i den fjärde folkskoleklassen och lärokurserna i första klassen av den 6-åriga realskolan (enligt de sakkunnigas undervisningsplan) följande.

I kristendomskunskap äro kurserna till innehållet ungefär sammanfallande och ha samma antal undervisningstimmar i veckan. — Kursen i modersmålet i fjärde folkskoleklassen utesluter intet av de moment, som ingå i den motsvarande realskolekursen; för undervisningen äro i folkskoleklassen anslagna 10 veckotimmar, däri dock ingår tid för undervisning i välskrivning, under det att modersmålsundervisningen i den motsvarande realskoleklassen har till

sitt förfogande 5 veckotimmar och 2 särskilda veckotimmar äro anslagna till välskrivning. — Historien har samma timantal i båda klasserna, 2 veckotimmar; i folkskoleklassen upptager kursen berättelser från Sveriges äldsta tider fram till och med unionstidens tidigare skede, i realskoleklassen begränsar den sig till historiska berättelser företrädesvis ur Nordens guda- och hjältesaga samt ur dess äldre historia såsom underlag för den i nästa klass börjande mera sammanhängande lärokursen i Sveriges historia. — I geografi genomgås i folkskolans fjärde klass under 3 veckotimmar Sveriges geografi, i realskolans första klass under 2 veckotimmar likaledes Sveriges geografi efter en inledning om världsdelar och världshav m. m. — Åt räkning ägnas i fjärde folkskoleklassen 5 veckotimmar, i första realskoleklassen 4 veckotimmar; kursens huvudsakliga innehåll är i båda fallen de fyra räknesätten med hela tal, men i realskoleklassen göres dessutom en början med bråkläran, som i folkskolan begynner först i femte klassen. — Biologikursen slutligen har samma veckotimtal, 2 timmar, men olika innehåll: i folkskolans fjärde klass sysselsätter man sig med svenska djur och växter, berg- och jordarter samt med växternas blomning och förökning; i realskolans första klass ägnas undervisningen åt läran om människokroppen, varjämte undersökning göres av några levande växter.

Vid en jämförande värdering av de båda klassernas undervisningsresultat har man att tillse, att folkskolans arbete icke underskattas utan erhåller det betydande värde, som det faktiskt äger och som i fråga om de båda huvudämnena modersmålet och räkning betingas jämväl av den relativt rikliga tid, som i folkskolan kan för dem anslås. Å andra sidan måste beaktas, att, av skäl, varom i det föregående erinrats, ett folkskoleår från synpunkten av undervisningens effektivitet icke kan fullt motsvara ett läroverksår. Då härtill komma de ogynnsamma omständigheter, som sammanhänga med uppskjutandet av det första främmande språkets inträde i läroplanen, inser man, att den 5-åriga realskolan måste i jämförelse med den 6-åriga bliva en i vissa avseenden sammanträngd skolform, krävande ett mera forcerat arbetstempo än det i den nuvarande realskolan förekommande.»

»Att även den 4-åriga realskolan i jämförelse med den 6-åriga blir en sammanträngd och till följd därav relativt ansträngande skola har i det föregående framhållits. Huruvida den 5-åriga kan komma att få dessa egenskaper i mindre grad än den 4-åriga, torde däremot vara svårt att på förhand avgöra. Några omständigheter synas visserligen i detta stycke tala till förmån för den 5-åriga skolan. Då de folkskolekurser, den har att bygga på, kvantitativt sett, äro väsentligt mindre än de folkskolekurser, från vilka den 4-åriga skolan utgår, skall den tid, som behövs för de nyintagna lärjungarnas samarbete, bliva kortare i den förra än i den senare. Den koncentrisk kursanordning, som enligt vad förut påpekats uppkommer i systemet 6+4 och i någon mån bidragit till att öka arbetstakten i den 4-åriga realskolan, behöver endast i ringa

grad förekomma i den 5-åriga. Och slutligen är språkträngseln uppenbarligen mindre i denna senare; särskilt den omständigheten, att i den 4-åriga realskolan det första främmande språkets lärokurs måste sammanpressas på fyra år och att det andra främmande språket inträder i undervisningen redan året efter det första, måste medföra en icke obetydlig ansträngning för lärjungarna och taga deras tid och arbetsförmåga i anspråk, på ett sätt som icke kan undgå att inverka på deras studiearbete i det hela.» (Fortsättningen berör den fyra-åriga realskolan.)

Av de skolsakkunnigas ytterst försiktigt hållna omdöme synes med tillräcklig tydlighet framgå, att de betrakta den femåriga realskolan som en ur betydelsefulla synpunkter beaktansvärd skolform, pedagogiskt visserligen underlägsen den nuvarande sexåriga men i viktiga hänseenden dock överlägsen den fyraåriga. Den organisatoriska betydelsen av systemet med fyraårig grundskola och femårig realskola ligger enligt de sakkunniga (s. 143) däri, »att det innebär en utsträckning av grundskolestadiet utöver det nuvarande treåriga utan att medföra förlängning av studievägen till realexamen, något som näppeligen synes möjligt, om grundskolestadiet utsträcker ytterligare.

Denna organisatoriska synpunkt är givetvis så viktig, att den måste stå i förgrunden av varje diskussion rörande omorganisation av det svenska skolväsendet. Det vill därför synas, som om den kungliga propositionen alltför lätt avfärdade förslaget om femårig realskola på fyraårig grundskola, när den helt kort betecknar detta förslag som »otillfredsställande». De skäl, som i propositionen anföres emot detta förslag, äro följande.

Förslaget tillgodoser icke de sociala rättfärdighetskraven. »Enligt det samma uppskjutes visserligen valet av studieriktning ett år, i jämförelse med nuvarande ordning, men därmed torde icke synnerligen mycket vara vunnet varken ur individens eller samhällets synpunkt. För folkskolan och den praktiska ungdomsskolan medför, såsom skolöverstyrelsen uppvisat, realskolans anknytning till fjärde folkskoleklassen större olägenheter än den nuvarande efter tredje klassen. Och ur realskolans synpunkt innebär organisationen otvivelaktigt ett steg ut i det okända. Tillika måste jag betrakta den omständigheten, att de sedan mer än två årtionden förefintliga möjligheterna för denna organisations praktiska prövande lämnats alldeles outnyttjade, såsom en fingervisning om att en dylik organisation sakligt sett icke heller ur den högre skolans synpunkt har något existensberättigande. Då jag, såsom redan anförts, av allmänna och principiella grunder anser den ifrågavarande organisationen såsom otillfredsställande, har jag icke heller funnit mig böra föreslå att försök med densamma anställas.» (Prop. s. 127 f.)

Dessa skäl synas näppeligen övertygande, då det gäller en skolform, till vars förmån dock så tungt vägande skäl kunna anföras.

Vad först de sociala synpunkterna beträffar, så är det utan vidare klart, att en fyraårig grundskola formellt icke tillgodoser det sociala kravet på gemensam barnskola i samma utsträckning som den sexåriga bottensskolan, men en

förlängning av den nu treåriga grundskolan med ett år måste dock ur social synpunkt anses representera en avsevärd vinst; eljest skulle ju de varmhjärtade målsmän för folkskolan, som, åberopande framför allt sociala skäl, under många år inom och utom riksdagen kämpade för den första läroverksklassens indragning, ha farit fram med alldeles otillbörliga överdrifter. I själva verket synes den fyraåriga grundskolan ha större utsikter att göra folkskolan, låt vara endast i dess fyra första klasser, till en hela folkets gemensamma barn-domsskola än varje annan grundskola, den må vara längre eller kortare. En utsträckning av grundskolestadiet till fyra år komme att i hög grad försvåra de privata förberedelseskolornas verksamhet, då otvivelaktigt många föräldrar skulle komma att draga sig för en så väsentligt ökad kostnad; en utsträckning av grundskolestadiet till sex år åter skulle i oanad grad öka anslutningen till de privata förberedelseskolorna, vilka under sådana förhållanden skulle kunna giva fullgod valuta för en vida större ekonomisk uppoffring genom att inbespara ett helt år av studietiden.

En praktiskt betydelsefull omständighet, som talar till förmån för realskolans anknnytning till folkskolans fjärde klass, framhålles av de skolsakkunniga (s. 138): »Det synes sannolikt, att en utsträckning av grundskolestadiet från 3-årigt till 4-årigt skulle komma att medföra någon sänkning av genomsnittsåldrarna i realskolan. En av de orsaker, som göra dessa onormalt höga, är nämligen, att en icke obetydlig del av de lärjungar, som från folkskolan nu inträda i realskolans första klass, komma icke från tredje utan från fjärde folkskoleklassen. Vid grundskolestadiets utsträckning skulle helt visst en icke ringa del av dessa komma att övergå i normal tid, och då övergång från femte folkskoleklassen väl näppeligen skulle ifrågakomma i samma omfattning som för närvarande från den fjärde, skulle alltså ifrågavarande bidragande orsak till de relativt höga ålderstalen i realskolan komma att försvinna. Det anförda talar i vissa hänseenden till förmån för det 4-åriga grundskolestadiet, då det visar, dels att detta redan nu i rätt stor omfattning utgör grundskolestadium för realskolan, dels att vid dess organisatoriska genomförande en anledning till försening av studiegången, som för en del lärjungar nu förefinnes, skulle komma att bortfalla.» I hur stor utsträckning de fyra lägsta folkskoleklasserna redan nu bilda grundskola för den högre skolan, därom vittnar en inom skolöverstyrelsen utarbetad statistik: »Av de höstterminen 1923 i klasserna 1—5 av de allmänna läroverken närvarande lärjungar, som intagits från folkskola, tillsammans omkring 60 % av hela lärjungeantalet på realskolestadiet, hade omkring 6,470 kommit från 3:e folkskoleklassen och närmare 4,320 från den 4:e.» (Skolsakkunniga s. 136.)

Denna fråga belyses av de skolsakkunniga ytterligare (s. 396):

»Det är uppenbart, att det försenade inträde i läroverk, som nu i stor utsträckning äger rum och som är den främsta anledningen till att den genomsnittliga lärjungeåldern ligger avgjort över den organisatoriskt normala, till sin omfattning har nära samband därmed, att realskolan organisatoriskt byg-

ger redan på folkskolans tredje klass. All sannolikhet talar för att denna försening icke skulle få samma omfattning, därest den högre skolan byggde på 4-årig grundskola. Det torde nämligen särskilt kunna förutsättas, att en del av det stora antal lärjungar, som för närvarande först från folkskolans fjärde klass övergår till realskolans första klass, skulle övergå vid samma tidpunkt även vid tillämpning av system med 4-årig grundskola och alltså komme att utöka den stora lärjungegrupp, som i organisatoriskt normal tid övergått till högre skola. Och det torde i övrigt vara tämligen påtagligt, att en förlängning av grundskolan — även med blott ett år — utan förlängning av studietiden i det hela måste medföra, att förekomsten av försenat inträde i realskolan måste till sin omfattning och betydelse bliva reducerad samt alltså i mindre mån än vid tillämpning av kortare grundskola föranleda genomsnittsålderns höjande över den organisatoriskt normala. Dessa antaganden bestyrkas i sin mån av den genom skolöverstyrelsens försorg verkställda statistiska utredningen rörande förefintliga anledningar till försenat inträde i läroverk, (jfr skolöverstyrelseminoritetens utlåtande, Bil. 2, sid. 304), av vilken synes framgå, att dessa anledningar endast delvis äro av den beskaffenhet, att de kunna förutsättas i samma utsträckning föranleda försenat inträde vid tillämpning av skolorganisation med längre grundskola än 3-årig. Tillämpning av 4-årig grundskola komme alltså antagligen att föranleda en viss sänkning av den nuvarande genomsnittsåldern i den högre skolan, varför alltså genomsnittliga ålderskillnaden vid jämförelse mellan skolsystem med 4- och 6-årig grundskola bleve större än vid jämförelse mellan skolsystem med 3- och 6-årig grundskola och följaktligen frågan om studietidens förlängning bleve till sin betydelse mera påtaglig vid val mellan 4- och 6-årig grundskola än vid val mellan 3- och 6-årig grundskola.»

Betraktas frågan om anknytningen från synpunkten av folkskolans lärokurser, så ter sig en avgång efter fjärde skolåret i själva verket vida naturligare än efter tredje. De fyra första åren av barndomsskolan torde alla lärjungar kunna undervisas tillsammans utan risk för att de mindre begåvade försummas eller de mera begåvade hämmas i sin utveckling; så långt som undervisningen väsentligen syftar till bibringande av färdigheter, till elementär övning i läsning, skrivning och räkning, så långt synas nämligen de båda kategoriernas intressen sammanfalla tämligen väl, medan de efter det fjärde skolåret icke gärna låta förena sig. På en uppdelning under de sista folkskoleåren torde därför icke endast den kategori av barn vinna, som avskiljes till högre teoretiska studier, utan också den andra kategorien, så visst som undervisningen alltid vinner i effektivitet på att lärjungematerialet är mera homogent.

I samma riktning pekar också den omständigheten, att på åtskilliga orter, bland vilka är att märka Stockholm med landets mest utvecklade folkskolesystem, en omgruppering av lärjungarna äger rum just efter det fjärde skolåret.

Den här framlagda uppfattningen rörande den lämpliga tiden för över-

gången från folkskolan till realskolan finner ett värdefullt stöd i de skolsakkunnigas utredning (s. 142), enligt vilken »systemet 4 + 5 ger från samma synpunkt en ganska förmånlig anknytning, i vissa hänseenden förmånligare än systemet 3 + 6. De folkskolereformer, i vilka så kallad kursväxling förekommer, bland dem de viktiga B 1- och B 2-formerna, erbjuda ett enhetligare underlag för bestämda inträdesfordringar, om anknytningspunkten förlägges till fjärde, än om den förlägges till tredje klassen. Klasserna 3 och 4 i dessa skolor bilda med hänsyn till lärokurserna i viss mån ett helt. Skolöverstyrelsens läroverksavdelning har dessutom erinrat om att barnen, då de från småskoleklasserna kommit upp i tredje klassen, i regel få en ny lärare, som de icke borde behöva redan efter ett år lämna för att åter få en ny lärare och komma under en helt ny regim. I fråga om de båda huvudämnena modersmålet och matematiken bildar de fyra första folkskoleklassernas lärokurs en i vissa hänseenden rätt naturlig grund för en högre skolas arbete. Den egentliga grammatikundervisningen kommer att börja i realskolan och har härvid det mycket värdefulla stödet av den samtidigt undervisningen i ett främmande språk. Och i matematiken har realskolan att bygga på den i folkskolan avslutade heltalsläran och kan börja från början med bråkläran.»

Det ofta återopade skälet, att en ordnad övergång från fjärde folkskoleklassen till realskolan skulle beröva folkskolans två högsta klasser de verkligt studiebegåvade och därmed folkskolans lärare gå miste om den uppmuntran, som vinnes genom att kunna föra åtminstone vissa lärjungar fram till ett verkligt gott resultat, synes vid närmare eftersinnande knappast kunna vidhållas. Även folkskolans undervisning är till för lärjungarnas skull, icke tvärtom. Om de begåvade folkskolebarnens intresse kräver en snabbare och gynnsammare studieväg än den genom den sexåriga folkskolans tvenne högsta klasser, så komma folkskolans lärare givetvis att finna sig i, att dessa lärjungar lämna skolan före dess slut, med samma lojalitet, med vilken realskolans lärare måste se huvudmassan av de mera begåvade före realskolans slut avgå till gymnasium. Även den sexåriga bottenskolan förutsätter på orter, där folkskolan är sjuårig, en dylik avgång före folkskolans slut.

Beträffande de farhågor, som uttalats för att realskolans anknytning till fjärde folkskoleklassen skulle komma att medföra olägenheter för den praktiska ungdomsskolan och dess rekrytering, torde det böra erinras därom, att de praktiska skolornas utsikter att draga till sig lärjungar alltid måste bliva beroende av deras förmåga att tillvinna sig allmänhetens förtroende och att bereda sina lärjungar väg till en god utkomst. De praktiska utbildningsvägarna måste göras i sig själva mera lockande. Att förbättra dem endast relativt genom att göra de konkurrerande teoretiska utbildningsvägarna längre och därigenom svårtillgängligare särskilt för ekonomiskt sämre ställda barn lär icke kunna ur någon synpunkt försvaras.

Mot den femåriga realskolan har vidare skolöverstyrelsen på sin tid invänt, att den vore en ny och hos oss oprövad skolform. Detta påpekande, som upp-

repas i propositionen, är givetvis riktigt, men torde icke kunna anses innebära någon allvarligare invändning mot den ifrågasatta skolformen, allra minst nu, efter den av de skolsakkunniga verkställda synnerligen ingående undersökningen av de olika realskolornas relativa värde. En organisation med fyraårig grundskola och femårig realskola synes numera ingalunda kunna betecknas som »ett steg ut i det okända»; den fyraåriga bottenskolan, d. v. s. folkskolans fyra första klasser, känner man ju fullständigt, eftersom där inga förändringar ifrågasätts, och den femåriga realskolan ligger i längd liksom i pedagogiskt värde emellan den sexåriga realskolan och den fyraåriga mellanskolan, båda kända och länge prövade skolformer. Det synes alltså icke innebära någon som helst svårighet att med kännedom om dessa båda skolformer och med ledning av de skolsakkunnigas utredning bilda sig ett omdöme om den femåriga realskolan.

Propositionens avvisande till och med av tanken på försök med femårig realskola ter sig så mycket mera överraskande, om denna avvisande hållning ses mot bakgrunden av den frimodighet, med vilken samma proposition föreslår omedelbart inrättande av icke mindre än nio sexåriga lyceelinjer, en skolform, som i vårt land är fullständigt oprövad och som i flera hänseenden är ägnad att inge allvarliga betänkligheter — de skolsakkunniga ha med avseende på denna skolform manat till största försiktighet.

Vad slutligen beträffar den omständigheten att de sedan mer än två årtionden förefintliga möjligheterna för praktiskt prövande av en organisation med fyraårig grundskola och femårig realskola lämnats alldeles outnyttjade, så lär man däri icke rimligen kunna se någon fingervisning om att en dylik organisation ur den högre skolans synpunkt icke skulle ha något existensberättigande. Att initiativ till första läroverksklassens indragning skulle ha tagits från de allmänna läroverkens sida har, som de skolsakkunniga framhålla, näppeligen varit att vänta, då denna åtgärd varken tidigare eller senare betraktats såsom från läroverkets synpunkt i och för sig eftersträfvansvärd. Förslaget om första läroverksklassens indragning är givetvis nu lika litet som på åttio- och nittio-talet motiverat ur den högre skolans synpunkt; förslaget har ju sin motivering uteslutande i önskan att så långt ske kan gå bottenskolkravet till mötes. Den femåriga realskolan har, som förut betonats, sitt organisatoriska företräde däri, att den betecknar den största utsträckning av grundskolestadiet som är möjlig utan förlängning av studietiden eller försämring av studieresultatet för de lärjungar som övergå till högre skola.

En fråga beröres i detta sammanhang icke alls i propositionen: den ekonomiska. I ekonomiskt hänseende måste emellertid den femåriga realskolan tillerkännas ett stort företräde framför den sexåriga. För den enskilda lärjungen skulle den nioåriga studievägen genom fyra folkskoleklasser och fem läroverksklasser under nu rådande förhållanden givetvis bli billigare än den lika långa vägen genom tre folkskoleklasser och sex läroverksklasser, eftersom ännu ett år skulle komma att tillbringas i den avgiftsfria folkskolan; i vissa fall bleve

skillnaden betydande, nämligen då lärjunge nödgades bo inackorderad på skolorten. För det allmänna åter skulle införandet av den femåriga realskoletypen tydligen möjliggöra avsevärda besparingar. Om den lägsta läroverksklassens uppgift övertoges av den fjärde folkskoleklassen, så komme därmed högre kvalificerade och följaktligen också högre avlönade lärarkrafter att ersättas av sådana med lägre kompetens och lägre avlöning. Därigenom måste otvivelaktigt en besparing ske. Om man vidare betänker, att denna förändring i många fall låter genomföra sig utan att för folkskoleundervisningen nya lärarkrafter behöva tagas i anspråk, så synes det klart, att det allmännas utgifter för undervisningsväsendet genom ifrågavarande förändring skulle komma att avsevärt minska. Exakta beräkningar rörande de besparingar, som på denna väg stå att vinna, äro givetvis icke möjliga att åstadkomma utan ingående undersökningar för varje särskild läroverksort; det torde dock förtjäna att påpekas, att indragningen av första läroverksklassen endast i Stockholm otvivelaktigt skulle medföra en årlig besparing av ett belopp vida överstigande hundra tusen kronor.

Det är alltså synnerligen betydelsefulla skäl av både social och ekonomisk art, som tala för ersättande av den nuvarande treåriga grundskolan med en fyraårig.

Ur pedagogisk synpunkt måste en organisation med fyraårig grundskola så till vida anses vara mindre gynnsam än en med treårig, som den i den förra ingående femåriga realskolan givetvis måste bli en mera sammanträngd skolform än den sexåriga, som den skulle ersätta. Ser man däremot till lärjungarnas studiegång i dess helhet, så ter sig en fördelning av den givna arbetsmängden, som anslår fyra år åt en mera elementär undervisning i folkskolan och fem år åt realskolans mera krävande uppgifter, naturlig och ganska väl avvägd. Den femåriga realskolans anknötning till fjärde folkskoleklassen blir också, som de skolsakkunniga påpeka, i vissa hänseenden förmånligare än den sexårigas till tredje folkskoleklassen, i fråga om de så viktiga B 1- och B 2-formerna väsentligt förmånligare. När därtill kommer, att den senare övergången från folkskolan möjliggör ett säkrare urval bland de inträdessökande till realskolan — ett års skillnad är icke oväsentligt i 10—11-årsåldern — så synes ur pedagogisk synpunkt i varje fall inga vägande skäl kunna anföras emot en studieväg, sammansatt av fyra folkskoleklasser och fem realskoleklasser.

Så mycket starkare äro de skäl, som ur *social* synpunkt kunna anföras till förmån för den fyraåriga grundskolan. Dessa torde kunna kort sammanfattas så, att den för alla gemensamma barndomsskolan skulle vinna ett år utan att en enda lärjunge behövde lida någon tidsförlust; tvärtom finge en betydande grupp av de från folkskolan kommande barnen sin studietid förkortad med ett år.

En utsträckning av grundskolestadiet till fyra år skulle nämligen sätta folkskolan i stånd att hålla det stora flertalet barn ur alla befolkningslager

samlade till gemensam fostran i fyra år, utan att organisationen behövde vålla förlängning av studietiden för någon enda av den högre skolans blivande lärjungar, och det stora antal barn från städernas och landsbygdens folkskolor, som av olika anledningar söka sig till läroverken först efter genomgången fjärde klass (höstterminen 1923 kommo som ovan nämnts icke mindre än 4,320 lärjungar från fjärde klassen mot 6,470 från tredje), skulle vinna möjlighet att övergå vid en för dem lämplig tidpunkt utan den förlust av ett studieår, som ifrågavarande övergång nu förorsakar. Denna fördel synes i själva verket så betydelsefull, att bottenskoleproblemet för städernas och, i viss utsträckning, även för landsbygdens del lärar kunna anses vara i det väsentliga löst i och med den fyraåriga grundskolans genomförande. Den sociala vinsten av en övergång från treårig till fyraårig grundskola torde alltså kunna anses vara ställd utom allt tvivel; dess värde förringas icke heller av menliga följder i form av förlängd studietid eller försvagade studieresultat.

Den fyraåriga grundskolans företrädare i *ekonomiskt* avseende ligger som ovan antytts i öppen dag; indragningen av första läroverksklassen måste ju för det allmänna alltid innebära en besparing, mindre om läroverksklassen ersättes med en folkskoleklass, större om någon dylik ersättning icke alls behövs.

Vad slutligen *inträdessprövningarna* till realskolans första klass beträffar, föreslår propositionen att dessa för de från folkskolans sjätte klass kommande lärjungarna skulle inskränkas till ämnena modersmålet och räkning. De inträdessökande, som från folkskolans sjätte klass ha godkända vitsord i ämnena kristendomskunskap, historia, geografi och naturkunnighet eller, vad angår sexårig realskola, hembygdskunskap, skulle alltså befrias från prövning i dessa ämnen, medan de från enskild undervisning kommande inträdessökande hade att underkasta sig prövning i alla ämnen.

Denna stora olikhet i prövningens omfattning synes i hög grad ägnad att försvåra en rättvis jämförelse mellan samtliga inträdessökande. De skolsakkunniga, som undersökt de olika möjligheterna för en begränsning av antalet i prövningen ingående ämnen, varna (s. 327) uttryckligen för en alltför stark inskränkning: »En prövning i sådana ämnen som kristendomskunskap, historia, geografi och naturkunnighet är icke blott ägnad att utröna de sökandes kunskaper utan kan även, rätt anordnad, giva dem tillfälle att ådagalägga sin förståndsmodnad. En prövning uteslutande i modersmålet och räkning skulle i många fall icke giva tillräcklig ledning, då det gäller för den högre skolan att avgöra ordningsföljden mellan de i prövningen deltagande.» De i propositionen anförda skälen synas på intet sätt kunna jäva detta omdöme. För att möjliggöra en fullt rättvisande jämförelse mellan de från olika slag av undervisning kommande inträdessökande synes prövningen därför såsom de skolsakkunniga föreslagit böra under alla omständigheter omfatta utom modersmålet och räkning även ämnena geografi och naturkunnighet.

En granskning av de motiv och synpunkter, som ligga till grund för det

i Kungl. Maj:ts proposition framlagda förslaget rörande de högre skolornas anknytning till folkskolan, ger alltså till resultat, att sagda förslag är behäftat med följande brister:

Den högre skolan anknytes i vida större utsträckning än som påkallas av det verkliga behovet till folkskolans sjätte klass, varigenom studievägen för ett mycket stort antal lärjungar förlänges, försämras och fördyras.

Den högre skolan anknytes i övrigt till folkskolans tredje klass, trots att betydelsefulla sociala och ekonomiska fördelar stode att vinna genom dess anknytande till folkskolans fjärde klass.

Det blandade system av fyraåriga och sexåriga realskolor, som föreslås för ett stort antal läroverksorter, måste med nödvändighet leda till en särskilt ur social synpunkt synnerligen olämplig uppdelning av lärjungarna på de olika linjerna inom läroverken.

På grund av vad som ovan anförts synes anknytningen mellan folkskolan och realskolan böra i stället ordnas på följande sätt:

Den statliga realskolan organiseras såsom femårig, byggd på folkskolans fjärde klass; dock synes, där ett verkligt behov kan uppvisas och vederbörande kommunala myndighet därom gör framställning, rätt kunna beviljas läroverk att vid sidan av den femåriga realskolan organisera fyraårig real-skolelinje, byggd på folkskolans sjätte klass.

Den kommunala mellanskolan förblir fyraårig, byggd på folkskolans sjätte klass; dock synes, där ett verkligt behov kan uppvisas och vederbörande kommunala myndighet därom gör framställning, rätt böra kunna medgivas skolan att omorganisera en eller flera linjer till femåriga, byggda på folkskolans fjärde klass.

På grund av vad vi sålunda anført, få vi hemställa,

1) att riksdagen må — med avslag å Kungl. Maj:ts förslag, i vad det avser den högre skolans anknytning till folkskolan och vad i anslutning härtill föreslagits — i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, det Kungl. Maj:t efter den ytterligare utredning, som må vara påkallad, täcktes för nästa års riksdag framlägga förslag därom,

att realskolan anordnas såsom femårig, anknytande till fjärde klassen i någon av den sexklassiga folkskolans huvudformer;

att vid läroverk å ort, där behov föreligger och vederbörande kommunal myndighet därom gör framställning, må kunna, vid sidan av den femåriga realskolan anordnas även linje anknytande till sjätte klassen i någon av den sexklassiga folkskolans huvudformer;

samt att vid kommunal mellanskola å ort, där behov föreligger och vederbörande kommunal myndighet därom gör

framställning, en eller flera linjer må kunna anknytas till fjärde klassen i någon av den sexklassiga folkskolans huvudformer och således omfatta fem årsklasser, samt den tillagda årsklassen åtnjuta statsbidrag efter de i sådant hänseende stadgade grunder;

2) att riksdagen må, vid bifall till vad under 1) hemställts, avslå Kungl. Maj:ts under II mom. B i propositionen 116 framlagda förslag, i vad det vid de särskilda läroverken berör realskolans anknytning till sjätte klassen i någon av den sexklassiga folkskolans huvudformer;

3) att riksdagen må för budgetåret 1927—1928 uppföra de i Kungl. Maj:ts förslag berörda anslagen med de belopp, som föranledas av ett bifall till vad under 1) och 2) yrkats, varvid hemställles, att erforderliga jämkningar må av vederbörande utskott vidtagas.

Stockholm den 17 mars 1927.

Adolf Dahl.

Georg Bismark.
